

POSTANOWIENIE

14 maja 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Krzysztof Wesołowski (przewodniczący)

SSN Ireneusz Kunicki (sprawozdawca)

SSN Marcin Trzebiatowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 14 maja 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej K. W.

od postanowienia Sądu Okręgowego w Świdnicy

z 7 czerwca 2024 r., II Ca 934/23,

w sprawie z wniosku Ośrodka Pomocy Społecznej w [...] i Prokuratora Rejonowego
w [...]

z udziałem K. W.

o umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym bez zgody osoby chorej psychicznie,

**1. uchyla zaskarżone postanowienie i poprzedzające je
postanowienie Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie z 2 sierpnia
2023 r., III RNs 246/22;**

**2. znosi postępowanie przed sądem drugiej instancji
w całości, a postępowanie przed sądem pierwszej instancji po
dniu 16 stycznia 2023 r.;**

**3. przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu w Dzierżoniowie
do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

Ireneusz Kunicki

Krzysztof Wesołowski

Marcin Trzebiatowski

(E.C.)

UZASADNIENIE

W dniu 9 maja 2022 r. Dyrektor Ośrodka Pomocy Społecznej w [...] złożył do Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie wniosek o objęcie K. W. leczeniem psychiatrycznym bez jej zgody.

W postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, matka osoby objętej wnioskiem – B. W. złożyła 16 stycznia 2023 r. pismo do sądu oraz przysłała bez wezwania na rozprawę 2 sierpnia 2023 r., gdzie próbowała zabierać głos. W piśmie złożonym 16 stycznia 2023 r. wyraźnie żądała wysłuchania jej na rozprawie, wskazując, że sprawa dotyczy jej oraz jej córki. Sąd przesłuchał jednak B. W. w charakterze świadka. Na rozprawie 2 sierpnia 2023 r. B. W. została usunięta z sali sądowej - „poleceniem” przewodniczącego posiedzenia.

W dniu 2 sierpnia 2023 r. Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie wydał postanowienie stwierdzające, że istnieją podstawy do umieszczenia uczestniczki K. W. w szpitalu psychiatrycznym bez jej zgody, w trybie art. 29 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (dalej: u.o.z.p.).

Postanowieniem z 7 czerwca 2024 r. Sąd Okręgowy w Świdnicy oddalił apelację uczestniczki.

W dniu 18 września 2024 r. uczestniczka postępowania złożyła skargę kasacyjną. W skardze tej zostały zgłoszone zarzuty naruszenia przez sąd drugiej instancji:

1/ prawa procesowego mogącego mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), a mianowicie:

a/ art. 378 § 1 w zw. z 386 § 1 k.p.c. przez nieuwzględnienie nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji wynikającej z pozbawienia B. W. możliwości obrony swych praw poprzez niedopuszczenie jej jako osoby będącej opiekunką faktyczną uczestniczki postępowania K. W. do udziału w sprawie;

b/ art. 278 § 1 k.p.c. w zw. z art. 46 ust. 2 u.o.z.p. przez samodzielne wypowiedzenie się przez Sąd drugiej instancji, w przedmiocie istnienia medycznej

prognozy znacznego pogorszenia stanu zdrowia psychicznego uczestniczki postępowania, to jest w kwestii wymagającej wiadomości specjalnych;

c/ art. 316 k.p.c. w zw. z art. 46 ust. 2 u.o.z.p. przez orzekanie w przedmiocie umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym osoby chorej psychicznie bez jej zgody w oparciu o nieaktualną w chwili orzekania opinię sądowo-psychiatryczną.

2/ prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), a mianowicie:

- art. 29 ust. 1 pkt 1 u.o.z.p. przez błędną jego wykładnię, polegającą na uznaniu, że choroba psychiczna o określonym obrazie klinicznym oraz niepodejmowanie przez uczestniczkę postępowania leczenia psychiatrycznego, stanowią dotychczasowe zachowanie w rozumieniu tego przepisu wskazujące na to, że nieprzyjęcie do szpitala spowoduje znaczne pogorszeniem jej stanu zdrowia psychicznego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przede wszystkim uzasadniony jest zarzut nieważności postępowania przed sądem pierwszej i drugiej instancji. Mianowicie, zgodnie z art. 46 ust. 1 u.o.z.p. w sprawach dotyczących przyjęcia osoby chorej psychicznie do szpitala psychiatrycznego oraz wypisania jej z takiego szpitala uczestnikami postępowania z mocy prawa oprócz wnioskodawcy są: ta osoba oraz jej przedstawiciel ustawowy. W miarę potrzeby sąd zawiadamia o rozprawie małżonka osoby, której postępowanie dotyczy, oraz osobę sprawującą nad nią faktyczną opiekę; mogą oni wziąć udział w każdym stanie sprawy i wtedy stają się uczestnikami.

Osoba objęta wnioskiem w niniejszej sprawie mieszka z matką, która pomaga jej w różnych sprawach życia codziennego. W konsekwencji matka sprawuje nad uczestniczką K. W. opiekę faktyczną. Opiekun faktyczny jest to bowiem osoba sprawująca, bez obowiązku ustawowego, stałą opiekę nad pacjentem, który ze względu na wiek, stan zdrowia albo stan psychiczny opieki takiej wymaga (art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 581). Uczestniczka K. W. nie jest ubezwłasnowolniona, nie ma zatem opiekuna prawnego, a w konsekwencji nie ma przedstawiciela ustawowego.

Przytoczony art. 46 ust. 1 zd. 2 u.o.z.p. reguluje zawiadomienie małżonka osoby, której postępowanie dotyczy, oraz osoby sprawującą nad nią faktyczną opiekę, niezależnie od tego, czy osoba objęta wnioskiem ma przedstawiciela ustawowego oraz niezależnie od ustanowienia dla tej osoby adwokata albo radcy prawnego z urzędu.

Wskazany przepis stanowi o zawiadomieniu małżonka i opiekuna faktycznego „w miarę potrzeby”. Oznacza to, że sąd orzekający nie musi zawiadamiać osób wymienionych w art. 46 ust. 1 zd. 2 u.o.z.p. we wszystkich sprawach, lecz tylko wówczas, gdy w danej sprawie zachodzi taka potrzeba. Nie oznacza to jednak dopuszczenia przez ustawodawcę dowolności działania sądu. W szczególności potrzeba taka nie zachodzi, gdy wniosek o przymusowe leczenie w szpitalu psychiatrycznym jest oczywiście bezzasadny. Sąd orzekający może to ocenić już *prima facie* na podstawie treści wniosku, następnie po zapoznaniu się na sali sądowej z osobą objętą wnioskiem lub później po przeprowadzeniu dowodów w sprawie, a zatem np. po złożeniu przez biegłego opinii psychiatrycznej (art. 46 ust. 2 u.o.z.p.), przesłuchaniu świadków, itd.

Jeżeli wniosek nie jest oczywiście bezzasadny, a zatem sąd wstępnie widzi podstawy do przymusowego umieszczenia danej osoby w szpitalu psychiatrycznym, zachodzi potrzeba zawiadomienia o postępowaniu małżonka osoby objętej wnioskiem i jej opiekuna faktycznego. Przy czym od ich woli zależy, czy wstąpią do postępowania i tym samym staną się uczestnikami tego postępowania. Dopuszczalność wstąpienia tych osób do postępowania nie jest uzależniona od akceptacji sądu.

Po dostrzeżeniu przez sąd okoliczności, że mogą być spełnione przesłanki uwzględnienia wniosku, w zasadzie niedopuszczalne jest zaniechanie przez sąd zawiadomienia o postępowaniu osób wskazanych w art. 46 ust. 1 zd. 2 u.o.z.p. Mogłyby to uzasadniać jedynie wyjątkowe okoliczności, które powinny być wykazane w uzasadnieniu postanowienia uwzględniającego wniosek.

Sytuacja prawna osób wymienionych w art. 46 ust. 1 zd. 2 u.o.z.p. jest złożona. Osoby te nie są przedstawicielami ustawowymi ani pełnomocnikami (chyba że osoba objęta wnioskiem udzieli takiej osobie pełnomocnictwa

procesowego - art. 87 § 1 *in fine* k.p.c.). Osoby te są jednak uczestnikami, jeżeli wstąpią do postępowania. Już zatem ustawodawca uznał, że celem ich zawiadomienia jest umożliwienie im obrony własnych praw. Przymusowe umieszczenie osoby bliskiej w szpitalu psychiatrycznym może bowiem wywoływać dla nich szereg niekorzystnych skutków w zakresie dóbr osobistych (w szczególności zdrowia psychicznego i emocjonalnego), a tym samym praw osobistych, jak np. utrata kontaktu z osobą bliską, poczucie osamotnienia, brak możliwości rozmowy i konsultacji w bieżących sprawach życia codziennego, obawa o zdrowie psychiczne i fizyczne osoby bliskiej). Niekorzystne skutki dla tych osób mogą wystąpić także w sferze czysto materialnej, jak np. brak pomocy ze strony osoby umieszczonej w szpitalu psychiatrycznym w pracach domowych, dokonywaniu zakupów. Osoby wymienione w art. 46 ust. 1 zd. 2 u.o.z.p. jako uczestnicy postępowania mogą na zasadach ogólnych ustanowić sobie pełnomocnika albo wnieść o ustanowienie adwokata (radcy prawnego) z urzędu.

W niniejszej sprawie matka osoby objętej wnioskiem – B. W. napisała pismo procesowe, zawierające merytoryczne stanowisko w sprawie, a także podczas pobytu na sali rozpraw 2 sierpnia 2023 r. próbowała zajmować merytoryczne stanowisko w sprawie. Sąd pierwszej instancji nie tylko zaś nie zawiadomił jej o postępowaniu, lecz w ogóle nie dopuścił do udziału w sprawie, tj. w uzasadnieniu postanowienia nie odniósł się do treści jej pisma z 16 stycznia 2023 r., nie doręczał jej pism składanych w sprawie (np. pism pochodzących od wnioskodawcy, opinii biegłego), ani nie zawiadamiał, jako uczestniczki postępowania, o terminach posiedzeń. Co więcej przesłuchał ją w charakterze świadka.

Zawiadomienie, o którym mowa w art. 46 ust. 1 zd. 2 u.o.z.p. powinno nastąpić, mimo że B. W. wiedziała o postępowaniu dotyczącym jej córki. Jednakże pisząc pismo procesowe i próbując zająć stanowisko w sprawie, na sali sądowej, na którą przyszła bez wezwania Sądu, B. W. stała się uczestnikiem tego postępowania. Przepis art. 46 ust. 1 zd. 2 *in fine* u.o.z.p. stanowi bowiem, że osoby te mogą wziąć udział w postępowaniu w każdym stanie sprawy i wtedy stają się uczestnikami. Zawiadomienie ma zatem charakter czysto informacyjny, aby umożliwić zawiadomionemu wstąpienie do postępowania, lecz jego dokonanie nie

otwiera możliwości tego wstąpienia. Tym samym zaniechanie zawiadomienia przez sąd nie blokuje małżonkowi i opiekunowi faktycznemu możliwości wstąpienia do postępowania, o którym wiedzą.

B. W., dokonując wskazanych wyżej czynności procesowych, stała się uczestnikiem postępowania, a przy tym z chwilą dokonania pierwszej spośród tych czynności, tj. wniesienia w dniu 16 stycznia 2023 r. pisma zawierającego jej stanowisko w sprawie. Sąd zaś nie tylko, że nie traktował jej jako uczestnika postępowania, lecz 2 sierpnia 2023 r. przewodniczący posiedzenia „polecił” jej opuszczenie sali rozpraw, a zatem nie został zastosowany tryb określony w art. 48 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.).

W konsekwencji działania sądu pierwszej instancji pozbawiły możliwości obrony swych praw uczestniczkę postępowania – B. W. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji jest więc dotknięte nieważnością od 16 stycznia 2023 r. (art. 379 pkt 5 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Sąd drugiej instancji, nie usunął wskazanej wadliwości postępowania przed sądem pierwszej instancji, mimo obowiązku działania w tym zakresie z urzędu (art. 378 § 1 k.p.c.). Co więcej, także ten sąd nie zawiadomił uczestniczki postępowania – B. W. o terminie posiedzenia, ani nie doręczał jej pism w sprawie. W konsekwencji postępowanie przed Sądem drugiej instancji jest dotknięte nieważnością w całości.

Biorąc pod uwagę powyższe Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ i art. 386 § 2 w zw. z art. 398²¹ orzekł jak w sentencji.

Ireneusz Kunicki

Krzysztof Wesołowski

Marcin Trzebiatowski

(E.C.)

[r.g.]